

משחקי תנועות הנוער

כתב: גדי כפיר

משחקי תנועות הנוער בארץ קשורים למשה הורביץ שכיניו: "מישל", חבר קיבוץ 'חפצי' בה' ברוב שנותיו. הוא איש שעמד במרכז הפעילות להמצאתם, לעריכתם, לתרגומם ולכתיבתם של המשחקים כדי להביאם לידי ישראל בתנועות הנוער מאמצע שנות השלושים.

מישל נולד באוקראינה בשנת 1919. זיכרון אישי ראשון שלו כילד בן כשנתיים היה, כאשר הוריו ואנשי עיירה נוספים החליטו לעלות מאוקראינה לא". בדרכם לנמל קונסטנצה כדי לעלות על אנייה, התנפלו עליהם בריונים רצחו את כולם פרט למישל. בדרך לא ברורה מצא עצמו מוטל בבור של קרח מבודד מרוחות אך קפוא מקור. שם נמצא על ידי אחד מאיכרי הסביבה שלקח את מישל לביתו כדי לאמצו. הדבר נודע לסבתו, ובהעדר הוריו, בקשה להחזירו אליה. למרות התנגדות האיכר ולאחר תביעה משפטית זכתה הסבתא לקבלו חזרה, כך גדל הילד אצל סבתו, וזמן קצר לאחר האירוע הקשה החליטה לעלות לא"י עם מישל.

בהעדר הוריו, שנות חייו הראשונות התאפיינו בחוסר בית קבוע והורים שילוו אותו ויכוונו את דרכו לעתיד. הוא נדד בין בתים שונים, ודמותו התעצבה תוך חיפוש מתמיד של מסגרת שבה יוכל לגדול ולהתפתח. תנועת הנוער היוותה עבורו פתרון נוח, ובה היה יכול לתרום למסגרת החברתית ולהיתרם בהערכה מרובה מחד גיסא, ובקבלת יד חופשית ליזמות אישית ואפשרות להימנות על הנהגת התנועה מאידך גיסא. בגלל המעברים בין אזורי מגורים שונים נאלץ משה להחליף מסגרות לימוד ובתי ספר. כבן 16 החל להדריך ב"מחנות העולים". מתחילת דרכו בתנועה אהב לשחק במשחקים.

בשנת 1935 החל משה להדריך ולרשום את המשחקים ששחק עם חניכיו במחברות מיוחדות. בשנים 1935-1936 חניכיו רשמו יומן מדויק של כל הפעולות שקיימו בתנועה. בין היתר תארו את המשחקים ואת הלקחים והשינויים אשר המליצו להכניס. כבר בשנות פעילותו הראשונות הבין מישל כי כדי להצליח במשימה של הכנת משחקים בהיקף גדול רצוי לאחד כוחות, כך הצליח להביא את מנהיגויות "מחנות העולים" עם ה"נוער העובד" לשתף פעולה. לכן על חוברות המשחקים שהוציאו ביחד הופיעו שמותיהן של שתי תנועות נוער אלו. בשלב פעילות ראשוני יצר קטלוג משחקים למדריך שבו צוינו משחקים לפי נושאים. הקטלוג היה קטן במיוחד כדי להתאימו לכיסו של המדריך.

השלב הבא בהתפתחות היה פרסום חוברת שבה רוכזו משחקים. החוברת הוכנה ע"י שתי התנועות ומופיעה בשם "משחקים" ונדפסה בת"א, סיון תרצ"ו. בחוברת 45 דפים ומתועדים בה 206 משחקים. החוברת מחולקת למדורים הראשיים הבאים: (כמות המשחקים בכל פרק מצוינים בסוגריים) משחקי זריזות (25), משחקי זחילה (6), משחקי תנועה בחוץ (3), מרוצי שליחים (20), משחקי ריצה (30), משחקי מעגל (17), משחקים בכדור גדול (20), משחקים בכדור קטן (6), משחקי קפיצה (9) משחקי כוח (13), משחקי דרך (5), משחקי לילה (3), משחקי קים (9), משחקי מטפחות (4), משחקי חדר (36). חלקם הוו תשתית לפרקים שנכתבו לאחר מכן כחוברות ובספרים. ההקדמה נכתבה ע"י מישל אך מאחר והוא היה צעיר מדי, חתם עליה בראשי תיבות ד.ק.-דוד קורנל- מזכיר מחנות העולים של אותם ימים.

בהקדמה נכתב " כי למרות חוסר כוון מרכזי... המשחקים משמשים גורם חינוכי..." החוברת כתובה כדי לסייע למדריכים ולהוות "שלד" שממנו ניתן לקצר ולהרחיב את המשחקים לפי צרכי ההדרכה". בהקדמה צוין כי קיים מחסור במשחקי תנועה וישיבה מאחר ואלו לא נמצאו בתרגום עברי, לכן יש פניה למדריכים למצוא משחקים מתאימים ולהביאם לתרגום ובכך לסייע לקידום עניין המשחקים ולהגדלת מספרם.

לתיאור המשחקים אין מסגרת קבועה, התיאורים מאד כלליים וקשה להבינם. גם שמות המשחקים לא תמיד מביעים את מהות המשחק. חלוקת המשחקים לקבוצות אינה מדויקת. מאידך ברור כי כתיבת חוברת זו היא צעד מאוד חלוצי וראשוני בבניית המשחקים של תנועות הנוער ומכאן התפתחות עתידה לבוא.

בגלל ראשוניות יצירת המשחקים, קבע מישל עקרון חשוב: לא מפיצים משחקים לתנועות הנוער אלא אם העבירו אותם שלב של ניסויים ותיקונים. מישל עבר להתגורר בת"א בחדר בדירת דודתו במעונות עובדים ח' בית 9 קומה שלישית. שם נפגש, אחת לשבוע, עם מדריכים נציגי תנועות הנוער. במפגש השתתפו כל האנשים שאותם קשר מישל לתנועה ולמשחקים. עורכים, גרפיקאים, מתרגמים, נציגי הבוגרים ובעיקר מדריכים וחניכים מהתנועות השונות. הדירה שמשה מעין מפקדה קדמית לפעילות מגוונת.

במפגשים הם דנו במשחק שחולק להם בשבוע הקודם, והביאו הערות לאחר ששיחקו בו עם חניכיהם. בסוף כל פגישה חולקו להם משחקים חדשים לניסוי עד המפגש הבא. ביתם של חלק

ממשתתפי הכנת המשחקים היה בקיבוצים. כדי לשהות מחוץ לקיבוץ היה עליהם לבנות סיפור כיסוי שיסביר את שהייתם בעיר. למשל, מישל חבר קיבוץ חפצי בה, היה גם נגן חלילית וזמר במקהלה בת"א. נתן שחם חבר קיבוץ בית אלפא, היה יועצו האישי של ישראל גלילי ובהסתר מתאם בין ההגנה האצ"ל והלח"י. פעילותו במשחקים היוותה סיפור כיסוי להיותו עוזרו של גלילי שנשמר בסוד חסוי לגמרי.

באותם ימים מונה מישל להיות "מפקד כל פלוגות הנוער של א"י". (נוער עובד, מחנות עולים, שומר הצעיר, ותנועות מרקסיסטיות). הגוף היה כפוף פיקודית לישראל גלילי- ראש המפקדה הארצית של ה"הגנה" (הרמ"א). מישל לא ראה בלקוט המשחקים עשייה שיש בה משום "מעשה ציוני" בעל הילה, אלא רצה לאסוף משחקים אשר בעזרתם יוכלו הילדים לשחק ולהתחנך. גם כשראייתני אותו סיפר על כך בצניעות רבה.

בשנת 1940 (ת"ש) בחודשי שבט-ניסן, הוצאו שלש חוברות ראשונות מודפסות, אך היו בהן תיקונים ושינויים רבים. שמות משחקים שונו והותאמו לתוכן המשחק, הוראות המשחק פורטו והובהרו אם כי עדיין לא היה להן מבנה אחיד. בהקדמה מודגש כי "המשחקים ערוכים בסגנון קצר ובלי הסברים רבים כדי שכל מדריך יוכל על יסוד משחקים קצרים להרחיב ולשכלל את ניסיונו". חידוש מרענן הוכנס בהן ע"י דף פתיחה עשוי בידי הגרפיקאי והצייר אריה נבון, ומכאן והלאה ילוו רישומיו את כל ספרי המשחקים שהוציא מישל. עדיין כמות המשחקים קטנה אך חשיבותם הגדולה מוזכרת בהקדמה לחוברת השלישית "משחקי חושים", בעמוד הראשון נאמר: "לא נרבה בהסבר והוכחה על רוב הערך בפתוח החושים בתנועה כתנועתנו המעמידה את בוגריה בתנאי כבוש קשים בחיי עבודה והגנה..."

המשחקים הותאמו לשלש קבוצות גיל:

גיל א' עד 10-11 שנה

גיל ב' עד 13-14

גיל ג' מעל ל 14

חוברת א' נכתבה ע"י שתי תנועות הנוער שהוזכרו.

משחקים א/ משחקי הסתכלות: משחקי הסתכלות (14), משחקי הסתכלות להכרת הצומח והחי (4), משחקי עקוב (14), משחקי הסתכלות מעין הכנה מוקדמת (8), אומדנה והערכה (4).

משחקים ב / משחקי חדר (94) משחקי כתיבה (27)

משחקים ג / משחקי זריזות (מרוצי שליחים) (50)

בשנים תש"א-תש"ב (1942-41) מישל הוציא 10 חוברות משחקים (א-י) גם באלו עדיין אין מסגרת קבועה לתיאור המשחקים, להלן פירוטם:

א. משחקי חדר משבט תש"א

אלה מחולקים לחוג ולשכבה בשכבה יש 40 משחקים ובחוג 55. כשמשחקים, מומלץ להחליף משחקים רבים, מכיוון שלדעת העורכים, קשה להתרכז במשחק אחד זמן רב. בחוברת יש מדור למשחקי כתיבה שיש בו 15 משחקים. מטרתם העיקרית של משחקים אלה היא לשעשע את החוג והשכבה. המשחקים נכתבו שחסרים בהם פרטים, כך שהם משאירים הרבה מקום למדריכים ליוזמה ופיתוח אישי.

ב. משחקי כדור גדול פורסמו באדר תש"א

40 משחקים בכדור גדול כמו כדור סל לעומת כדור קטן כמו טניס. היתרון במשחקים אלו שיש אפשרות לשחק במשחק אחד זמן ארוך מבלי לעבור לאחר. משחקים אלו נאספו מתוך ספרים וחוברות שונים. (בין היתר 300 משחקים¹ משחקי תנועה²).

ג. משחקי חושים פורסמו באייר תש"א

בהקדמה מצוין כי משחקי החושים מהווים את אחד הפרקים החשובים מכל פרקי המשחקים. ההנמקה לכך היא כי חלקם של המשחקים בחינוך הנוער ואילו הבוגרים צריכים להתמודד עם חיי

¹ ראובן סילמן, (אסף וערך) הוצאת ראובן מס, ירושלים תרצ"ו

² יהושע אלוף

עבודה והגנה קשים וחושיהם חייבים להיות "חדים ומפותחים"³. כך רואים כותבי ההקדמה את תרומתם של המשחקים להכנת הנוער לקראת החיים שיבואו לכשיתבגרו.

רוב המשחקים חדשים ואינם מוכרים למדריכים. החוברת מהווה מעין תזכורת למדריך אשר צריך להשלים אותה מיוזמתו. החוברת מתחלקת למספר פרקים:

משחקי הבחנה (19) – בהם מופעל רק חוש הראיה והם תורמים לפתוח חוש הראיה וההבחנה בעצמים אשר בולטים פחות לעין. כאן כלולים גם משחקי עקוב שונים שבעתיד יהפכו לחוברת עצמאית.

משחקי הסתכלות וזיכרון (25) – נוסף זיכרון לראיה. מתבוננים בחפצים ומצבים על המשחק לזכור פרטים ממה שראה.

משחקי הסתכלות מבלי הכנה מוקדמת (8) – מנסים לדמות מציאות שאותה יש לזכור ולדווח.

משחקי אומדנא – מתפקידם לחדד אצל המשחק יכולת הבחנה כמותית כגון:

גובה, כמות, מרחק מתוך מטרה של הפיכתם לחלק טבעי של המתבונן במהלך חייו.

משחקי עיקוב (14) – משחקים אלו הם בעצם סיכום של כל הקודמים כאן מתרגלים את יכולת העיקוב והדיווח.

ד. משחקי חושים סיוון תש"א

חוברת זו היא חוברת השלמה לקודמת והיא כוללת את פיתוח החושים: שמע, שמע וזיכרון, משוש, ריח וטעם. המחבר מדגיש כי התכונות המוזכרות כאן כמעט ואינן בשימוש לכן יש חשיבות לתרגלן.

משחקי שמע (17) – רוב המשחקים האלו מתבצעים בעיניים קשורות ע"י מטפחת.

משחקי שמע וזיכרון (13) – משחקים כאשר העיניים מכוסות, מקשיבים לקולות שונים ויש לזכור את סדר הופעתם או מקומם.

משחקי משוש (25) – יש למשש ולהכיר חפצים ואנשים

³ חוברת ג משחקי חושים עמ 1

משחקי טעם וריח (10) – זיהוי של טעמים וריחות הנובעים מדברי אוכל, תרופות, ושאר ירקות.

ה. משחקי זריזות תמוז תש"א

חוברת זו כוללת משחקים הדורשים זריזות ותגובות מהירות. המשחקים נעשים תוך השתתפות כל חברי הקבוצה וניתן להשיג ניצחון רק ע"י מאמציהם והצלחתם של כולם. כאן יש לקח חשוב בשיתוף ובתאום בין החברים.

מרוצי שליחים (50) – המשחקים הכלולים משלבים כושר גופני ותאום בין המשחקים תוך הדגשת הגורם הקבוצתי. יש פה צורות משחקים רבות ושונות כשהבסיס דומה. ניתן לשלב משתתפים משני המינים.

משחקי קפיצה (10) – דומה לנ"ל אך מודגש יותר ההישג האישי וגורם זה כמובן משפיע על אופי המשחק.

ו. משחקי ריצה אב תש"א

משחקי זריזות (35) – השחקנים מפוזרים במגרש כמשתתפים פעילים.

תחרויות היתוליות (25) – מעוט משתתפים והרוב צופים. רצוי לאסוף שכבה שלמה או כמה שכבות ביחד. התחרויות דורשות הכנות רבות ומדוקדקות.

ז. משחקי זריזות אלול תש"א

משחקי שורה וטור (35) – המשחקים עומדים בקבוצות בטור או בשורה ומשחקים משחקים קבוצתיים הדורשים שילוב ותאום ביניהם.

משחקי מעגל (25) – עומדים, יושבים או שוכבים, יש לבצע פעולות שונות בד"כ כל אחד בפני עצמו. הנכשל מפסיד.

ח. משחקי כדור קטן, משחקי קליעה למטרה תשרי תש"ב

משחקי כדור קטן (30) – משחקים בכדור בגודל של כדור טניס או דומה לו. משחקים קבוצתיים המשלבים חבטה בכדור עם ריצה ושילוב קבוצתי.

אחרי שלב זה עבר מישראל וצוותו להפיק ספרים, 8 ספרים, כולם קטנים במידות אחידות 10 x 16 ס"מ, כולם צורה אחידה למשחקים. הפקתם נמשכה כ-15 שנים (תש"ה-תשי"ח). הצוות שהשתתף בהכנה היה ברובו קבוע בשינויים קלים: ליקט ועיבד: משה הורביץ. צייר: אריה נבון. מערכת: אהרן חפץ, מיראל פירון, אריה בן גוריון. ניסוח משחקים: נתן שחם. פיקוח כללי: הנהלה מקצועית של מרכז "הפועל". חלק הארי של משחקים אלו הם משחקי תנועה, משחקי שדה, משחקים צופיים, המשלבים פעילות ספורטיבית עם סיפור מעשה היוצר תחרות. מצורף משחק, "מגיש זריז" לדוגמא.

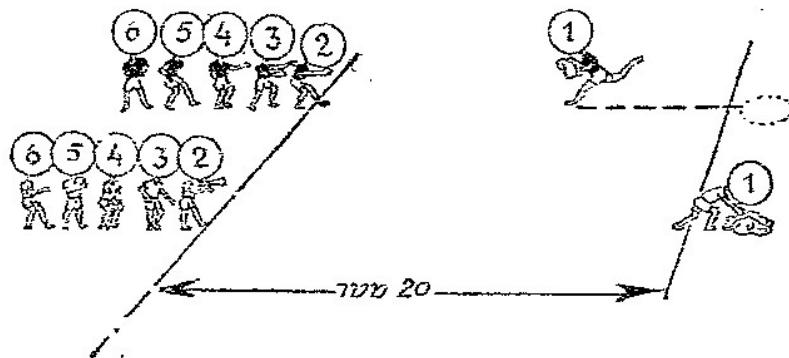
במשך מלחמת העולם השנייה ואחריה נשלחו מהארץ לילדי הפליטים והעקורים משחקים וצעצועים. נמצאו תעודות משלוח שהכילו משלוחים של ספרי קודש וספרים כלליים בעברית. בין יתר הספרים הכלליים נמצאו גם כרכים א, ב, הראשונים של "1000 משחק ומשחק". רק אלו הודפסו עד תאריך המשלוח – 21.3.46. הספרים הופיעו בשנות הארבעים כסדרה בת שמונה ספרים שלושת הראשונים עד שנת 1948 ויתרתם עד ראשית שנות החמישים.

מגיש זריז

ניל: ב/ג.
 שטח: מינרטי, אולם.
 מס' הפשי: 8—15 ככל קבוצה. ציוד: כפיסיועץ או תפוזים או מטבעות.

מבנה: המשחקים נחלקים לקבוצות העומדות בשורות עורף. במרחק 15—25 מ' מכל קבוצה נערמים תפצים כמספר המשחקים בקבוצה חסר אחד.

המטרה: לחלק את התפצים למשחקים ולאספם. מתלך המישחק: בהינתן האות רץ הראשון מכל קבוצה אל הערימה (זכה — עפרונות או כפיסיועץ). נוטל את

התפצים מלוא החופן. חוזר ורץ מימין השורה ומחלק הפץ הפץ למשחק. מקיף את השורה מאחור וחוזר ונוטל מכל אחד ואחד את התפצים, רץ ומניח את התפצים במקומם. חוזר לשורה, נוגע בידו המושטת של השני, הרץ ועושה כמעשה הראשון, וכך.

סיום: מנצחת קבוצה שסיימה ראשונה את מרוציה. הערות: כדי להקל על האוסף מושיטים כל המשחקים את ידיהם לקבל את התפצים, מעבירים אותם מהר ליד השניה ומושיטים אף אותה לעבר השני. יתרונו של המישחק בזה שהוא מעסיק את חברי הקבוצה כל העת.

אפשר לשחק מישחק זה גם בהפצים קשייטלטול שעצם הובלתם אל השורה וממנה טרחה היא הדורשת מאמץ, כגון: תפוזים, אבנים וכך.